

Ìtàn Ìkòkò ti Ẹsẹ̀ Kẹ̀rìnlélógójì — Nọ̀mbà Mẹ̀rìndínlógún

Ègbé Keji — Apá Kẹta

Jeff Pippenger
2026-06-18

Lójíkì Jones

Ìmòye Jones pé a kò lè ya àngẹ̀lì àkòkò nínú Ìfihàn orí kẹ̀rìnlá sọtò kúrò lódò àwọn àngẹ̀lì méjèjì tí n tẹ̀lẹ̀ e dúró lóri apáta gidi. Ìdánimò rẹ̀ nípa isopò ìtòlẹ̀sẹ̀sẹ̀ àwọn àngẹ̀lì mètẹ̀tẹ̀ta wònyí pẹ̀lú àwọn àngẹ̀lì ipè jẹ̀ èyí tí a dì mọ̀ pátápátá, tí kò sí àbùkù kankan nínú rẹ̀. Láísí àní-àní, itẹ̀numọ̀ rẹ̀ wà lóri àwọn àngẹ̀lì mètẹ̀tẹ̀ta ti Ìfihàn orí kẹ̀rìnlá, sùgbón imọ̀ràn oḡbón tó wà fún lílo wọn gégé bí “àwọn tí a kò lè yà sọtò” bakan náà ní agbára itẹ̀wọ̀gbà kan náà fún gbogbo àwọn àngẹ̀lì tí ó sáájú wọn.

Nítórí pé ó n fì ojú rẹ̀ le àwọn àngẹ̀lì mẹ̀ta ti Ìsípáyá mẹ̀rìnlá, kò tẹ̀lẹ̀ oḡbón-ìjìnlẹ̀ tirẹ̀ dé iparí rẹ̀ tí ó ga jù lọ. Ní ikeyin, oḡbón-ìjìnlẹ̀ tí ó lò láti so ipè-ìbànújẹ̀ karùn-ún, kẹ̀fà àti keje pọ̀ mọ̀ àwọn àngẹ̀lì mẹ̀ta ti Ìsípáyá mẹ̀rìnlá, tún ní í ẹ̀ pẹ̀lú mímu ilà àwọn ipè náà padà lọ títí dé èyí àkòkò nínú àwọn àngẹ̀lì méje tí n fọn ipè náà.

Mo sì rí àwọn àngẹ̀lì méje tí wọn dúró níwájú Olórùn; a sì fì ipè méje fún wọn. ... Àwọn àngẹ̀lì méje náà tí wọn ní àwọn ipè méje pèsè ara wọn láti fọn wọn. Ìfihàn 8:2, 6.

Àtòjọ àwọn àngẹ̀lì bèrẹ̀ pẹ̀lú àwọn àngẹ̀lì ipè “méje,” àti ilà àwọn àngẹ̀lì nínú Ìsípáyá bèrẹ̀ láti ipè àkòkò títí dé ikilẹ̀ àngẹ̀lì kẹ̀ta nípa àmì ẹ̀ranko náà. Jones tọ̀ nínú ìdánimò iyatọ̀ lááárín àwọn ipè mẹ̀rìnlá àkòkò àti àwọn ipè ègbé mẹ̀ta ikeyin, nítórí pé isètò àsọtẹ̀lẹ̀ “mẹ̀rìnlá àti mẹ̀ta” náà tún wà nínú àwọn iḡo àti àwọn èdìdì náà. Bí a ti fì èyí múlẹ̀ lóri ẹ̀lẹ̀rìi mẹ̀ta nínú iwé Ìsípáyá, ó jẹ̀ kí àwọn tí wọn bá yàn láti rí i pé méje náà gégé bí àmì, tún ní mẹ̀rìnlá gégé bí àmì àti mẹ̀ta gégé bí àmì.

Ìsopò Ọlórùn kan

Ohun tí a ti n dá mọ̀ nínú àkòkò àipẹ̀ yìi ni pé angẹ̀lì àkòkò àti èkejì ti Ìfihàn orí kẹ̀rìnlá ni a fì agbára fún nípasẹ̀ àsọtẹ̀lẹ̀ àkòkò kan nípa Islam ti ìbànújẹ̀ àkòkò àti èkejì, àti pé fífún angẹ̀lì kẹ̀ta ní agbára ni a ẹ̀ nípasẹ̀ imúşẹ̀ ìbànújẹ̀ kẹ̀ta náà ní 9/11. Ohun tí ilò Jones fihàn, (bó tilẹ̀ jẹ̀ pé kò sọ kókó mi) ni pé gbogbo angẹ̀lì láti angẹ̀lì ipè àkòkò ti Ìfihàn orí kẹ̀ta títí dé ipè ìbànújẹ̀ kẹ̀ta ti Ìfihàn orí kọ̀kànlá ni isopò aláilẹ̀yà pẹ̀lú àwọn angẹ̀lì mẹ̀ta ti Ìfihàn orí kẹ̀rìnlá. Wọn jẹ̀ àmì inú ilà àsọtẹ̀lẹ̀ kan náà. A gbòdò mọ̀ wọn gégé bí bẹ̀ kí a lè lóye onírúurú ipa tí ọ̀kọ̀ọ̀kan àwọn angẹ̀lì náà dúró fún. Nítórí náà, gégé bí àwọn iḡo méje, èdìdì, àti ipè ẹ̀ sọjú fún méje, tí wọn sì tún jẹ̀ àmì mẹ̀rìnlá àti mẹ̀ta nínú àkójopọ̀ àmì ti méje náà (àwọn iḡo, èdìdì, àti ipè); ilà àwọn angẹ̀lì láti àkòkò nínú àwọn angẹ̀lì ipè méje títí lọ sí angẹ̀lì kẹ̀ta gbòdò jẹ̀ ohun tí a ka sí odidi kan. Èyí fì ilà àwọn angẹ̀lì mọ̀kànlá hàn.

Àwọn àngẹ̀lì mètẹ̀tẹ̀ta ti Ìfihàn orí kẹ̀rinlá dúró fún iránṣẹ̀ ikilò àwọn Mílàràítì tí ó kẹ́de sí sí idájó, àti lẹ́yìn nàà iránṣẹ̀ ikilò àwọn egbẹ̀rún kan ó lé mẹ̀rinlélógójì tí n kẹ́de ipipá idájó.

Àwọn ipè méje nàà ṣàpẹ̀rẹ̀ àwọn agbára tí Olórún lò nípa itòsónà àbójútó Rẹ̀ láti mú idájó wá sórí àwọn orílẹ̀-èdè tí wón fi agbára mú ijòsìn oòrùn ṣe.

Àwọn ipè mẹ̀rin àkókó n tọ́ka sí iparun tí ó n lọ síwájú díẹ̀díẹ̀ ti Róòmù Ìwọ̀-òòrùn ní ọ̀dún 476.

Èkàrùn-ún àti èkẹ́fà tọ́ka sí iparun Róòmù Ìlà-Oòrùn láti ọ̀dún 1449 títí dé 1453.

Àwọn ipè mẹ̀ta ikeyin n ṣojú Ìsílámù nínú àwọn egbé mẹ̀ta nàà.

Àngẹ̀lì tí ó wà nínú Ìfihàn orí kẹ̀wàá ni Kristi, ẹ̀ni tí ó sọkalẹ̀ láti fi agbára fún ìṣisẹ̀ nàà ní ibèrẹ̀; ó sì tún sọkalẹ̀ ní Ìfihàn orí kẹ̀tádínlógún, láti fi agbára fún ìṣisẹ̀ nàà ní ọ̀pin.

Ipè keje bèrẹ̀ sí í dún ní ojọ̀ kẹ̀rinlélógún oṣù Kẹ̀wàá, ọ̀dún 1844, ní ibèrẹ̀ idájó nàà, èyí tí í ṣe Ojọ̀ Ètùtù ní itumọ̀ àpẹ̀rẹ̀ gidì rẹ̀. A ní láti fọ̀n ipè Jùbílì ní Ojọ̀ Ètùtù. Nítorí nàà, a n fọ̀n ipè méjì ní idájó nàà; ipè Jùbílì àti ipè keje.

Nígbà nàà ni ìwọ̀ yóò mú kí a fọ̀n ipè ọ̀dún idásilẹ̀ ní ojọ̀ kẹ̀wàá oṣù keje; ní ojọ̀ ètùtù ni kí ẹ̀ fọ̀n ipè nàà ká gbogbo ilẹ̀ yín. Ẹ̀ ó sì yà ọ̀dún àádọ́ta nàà sọ̀tọ̀, kí ẹ̀ sì kẹ́de òmìnira ká gbogbo ilẹ̀ nàà fún gbogbo àwọn olùgbé inú rẹ̀: yóò jẹ́ ọ̀dún idásilẹ̀ fún yín; ẹ̀ ó sì mú kí olúkúlùkù padà sí iní tirẹ̀, ẹ̀ ó sì mú kí olúkúlùkù padà sí idílẹ̀ tirẹ̀. Ọ̀dún idásilẹ̀ ni ọ̀dún àádọ́ta nàà yóò jẹ́ fún yín: ẹ̀ má ṣe fún irúgbìn, bèẹ̀ ni ẹ̀ má ṣe ká èso ohun tí ó hù fúnra rẹ̀ nínú rẹ̀, bèẹ̀ ni ẹ̀ má ṣe kó àjàrà inú àjàrà-oko rẹ̀ tí a kò gé. Lefitiku 25:9–11.

Àyíká tí n fi itúkà Israẹ̀lì hàn fún “àkókò méje,” tí ó wà ní orí tí ó tẹ̀ lé e gan-an nínú Lefitiku, ni a ti gbé kalẹ̀ nínú àwọn eṣẹ̀ tí n ṣáájú àṣẹ̀ láti fọ̀n ipè jubìlì ní Ojọ̀ Ètùtù.

Sọ̀ fún àwọn ọ̀mọ̀ Israẹ̀lì, kí o sì wí fún wón pé, Nígbà tí ẹ̀ bá wọ̀ ilẹ̀ tí Èmi yóò fún yín, nígbà nàà ni ilẹ̀ nàà yóò máa pa ìsinmi sáábàati fún Olúwa. Ọ̀dún mẹ́fà ni ìwọ̀ yóò máa gbin oko rẹ̀, ọ̀dún mẹ́fà sì ni ìwọ̀ yóò máa gé àjàrà rẹ̀, kí o sì kó èso rẹ̀ jọ; ṣùgbón ní ọ̀dún keje yóò jẹ́ sáábàati ìsinmi fún ilẹ̀ nàà, sáábàati fún Olúwa: ìwọ̀ kò gbọ̀dọ̀ gbin oko rẹ̀, bèẹ̀ ni ìwọ̀ kò gbọ̀dọ̀ gé àjàrà rẹ̀. Èyí tí ó bá hù sókè fúnra rẹ̀ nínú ikòrè rẹ̀, ìwọ̀ kò gbọ̀dọ̀ kòrè rẹ̀; bèẹ̀ ni ìwọ̀ kò gbọ̀dọ̀ kó èso àjàrà àjàrà rẹ̀ tí a kò gé jọ: nítorí ọ̀dún ìsinmi ni fún ilẹ̀ nàà. Sáábàati ilẹ̀ nàà yóò sì jẹ́ oúnjẹ̀ fún yín; fún ìwọ̀, àti fún ọ̀mọ̀-ọ̀dọ̀ rẹ̀ ọ̀kúnrin, àti fún ọ̀mọ̀-ọ̀dọ̀ rẹ̀ obinrin, àti fún alágbàṣe rẹ̀, àti fún àlejò rẹ̀ tí n gbé lọ̀dọ̀ rẹ̀, àti fún ẹ̀ran ọ̀sìn rẹ̀, àti fún ẹ̀ranko tí n bẹ̀ ní ilẹ̀ rẹ̀, gbogbo èso rẹ̀ yóò jẹ́ oúnjẹ̀. Ìwọ̀ yóò sì ká sáábàati ọ̀dún méje fún ara rẹ̀, ìgbà méje ọ̀dún méje; àkókò sáábàati ọ̀dún méje nàà yóò sì jẹ́ ọ̀dún mẹ̀rinlélógórin fún ọ̀. Lefitiku 25:2–8.

Nígbà tí Miller mọ̀ idájó tí a dá sí orí Ísírẹ̀lì nítorí pípa ìsinmi ojọ̀-ìsìmi fún ilẹ̀ nàà ní orí kẹ̀rindínlógbọ̀n, ó fi ilànà nàà sílò pé ojọ̀ kan dúró fún ọ̀dún kan, ó sì ṣàwárí pé ọ̀dún kan jẹ́ ọ̀dúnrún mẹ̀ta àti ọ̀gọ́ta ojọ̀, àti pé ìgbà méje ti ọ̀dúnrún mẹ̀ta àti ọ̀gọ́ta jẹ́ egbẹ̀rún méjì, ọ̀gọ̀rùn-ún márùn-ún, àti ogún ọ̀dún iyà nítorí pípa májẹ̀mú nàà. Oótó àṣọ̀tẹ̀lẹ̀ àkókó tí ó ṣàwárí ni. Ọ̀un ni ipilẹ̀ àwọn òtítító tí wón dá ipilẹ̀ nàà sílẹ̀, èyí tí Kristi fi lẹ̀lẹ̀ nípasẹ̀ iṣẹ̀ Miller. Kàkàkí Jubilee jẹ́ ikẹ́de idásilẹ̀ àti òmìnira.

Iwo keje ni Islamu ti egbé kẹta.

Şùgbón ní ojò ohùn àngẹ̀lì keje, nígbà tí yòò bèrè sí í dún, a ó sì mú àşírí Ọ̀lórún şe, gẹ̀gẹ̀ bí ó tí sọ fún àwọn iránşẹ̀ rẹ̀ àwọn wòlì. Íşípáyá 10:7.

Iwo keje ti Islam jẹ̀ òtító àşòtẹ̀lẹ̀ ti òde, àti iwo Jubili jẹ̀ òtító àşòtẹ̀lẹ̀ ti inú nípa idálàre nípa igbàgbó—idásílẹ̀ kúrò nínú ẹ̀şẹ̀, èyí tí gẹ̀gẹ̀ bí Sister White şe sọ, jẹ̀ àngẹ̀lì kẹ̀ta ní òtító. Ní àkókò tí a ti n fón iwo keje, àşírí Kristi nínú yín, irètí ògo, yòò di pípé bí Kristi şe n darapò Ọ̀lórún-rẹ̀ mó ẹ̀dá èniyàn ti ẹgbẹ̀rún mẹ̀rinlélógòrin àti ẹgbẹ̀rún mẹ̀rin. Àwọn tí yòò sì gba ẹ̀didi Ọ̀lórún nígbà nàà yòò kéde ihinrere iwo kan ti ikilò tí a şàpeşere rẹ̀ gẹ̀gẹ̀ bí ẹgbé kẹ̀ta, àti pẹ̀lú ikilò àngẹ̀lì kẹ̀ta. Ẹgbé kẹ̀ta n fún ihinrere àngẹ̀lì kẹ̀ta ní agbára nígbà tí àngẹ̀lì nàà, ẹnì tí kì í şe ẹnì miràn bí kò şe Jesu Kristi, sọ kalẹ̀ pẹ̀lú ihinrere kan ní ọwọ̀ Rẹ̀.

Nígbà tí a bá mò pé ó jẹ̀ àşòtẹ̀lẹ̀ àkókò ti ẹgbé àkókò àti ti ẹgbé keji tí ó fún işe iránşẹ̀ àngẹ̀lì àkókò ní agbára, àti pé àşòtẹ̀lẹ̀ ti ẹgbé kẹ̀ta ni ó n fún işe iránşẹ̀ àngẹ̀lì kẹ̀ta ní agbára, a n fi idánimò hàn pé àwọn kàkàkí nàà jẹ̀ “àwọn idájó tí a mú wá sóri Róòmù gẹ̀gẹ̀ bí idáhùn sí fifi ojò Àikú lòfin múlẹ̀.” Àwọn idájó àbójútó-Ọ̀lórún wònyí, pàápàá jùlò àwọn kàkàkí ẹgbé mẹ̀ta ikeyin, n bá a mu, wón sì n şe ifarare pẹ̀lú işe ikilò àwọn àngẹ̀lì mẹ̀ta ti Ifihàn orí kerinlá. Ẹgbé méji àti àngẹ̀lì méji nínú itàn àwọn Millerite, àti ẹgbé kẹ̀ta àti àngẹ̀lì kẹ̀ta nínú itàn àwọn ẹgbẹ̀rún ogorun-un mẹ̀rinlélógóji. Nínú itàn ibere ti àngẹ̀lì àkókò àti ti keji, işe iránşẹ̀ işişı idájó ni a fún ní agbára nípasẹ̀ imúşe Islam ti ẹgbé àkókò àti ti keji. Nínú itàn ipari ti àngẹ̀lì kẹ̀ta, işe iránşẹ̀ tí n kéde ipipade idájó ni a fún ní agbára nípasẹ̀ imúşe Islam ti ẹgbé kẹ̀ta.

Ifunni ní agbára ní ibere àti ní opin ni a şapeşere rẹ̀ nípasẹ̀ àngẹ̀lì Ifihàn mewaá àti mejola, “eni tí kì í şe ẹnì miràn bí kò şe Jesu Kristi funra rẹ̀.” Iránşẹ̀ ode ti Ísilámù àti iránşẹ̀ inú ti idájó ni kàkàkí ẹgbé kẹ̀ta ní ita, àti iránşẹ̀ inú ti idájó ni kàkàkí àngẹ̀lì kẹ̀ta. Kàkàkí ode ti Ísilámù ni àşòtẹ̀lẹ̀ ẹgbẹ̀rún mejilélógòrùn-un odun marun-un àti ogun, àti kàkàkí inú ti àngẹ̀lì kẹ̀ta ni ẹgbẹ̀rún méji àti odunrun odun. Àwọn mejèjì dé, wón sì dún ní işişı idájó àwọn okú, àwọn mejèjì sì tún dé ní işişı idájó àwọn alaaye.

Angeli Ifihàn mewaá şokale ní August 11, 1840 gẹ̀gẹ̀ bí imúşe àşòtẹ̀lẹ̀ nípa Islam, àti nípa bee angeli nàà di apeşere şokale angeli Ifihàn merinla pẹ̀lú imúşe àşòtẹ̀lẹ̀ kan nípa Islam. Idájó Ọ̀lórún lóri işote ofin Ojo-Aikú ní 321, àti leşansi ní 538, ni a şafihan rẹ̀ nípasẹ̀ ipè mefa akoko; àti idájó Rẹ̀ fun işote ofin Ojo-Aikú tí ó sunmò dé ni a şafihan rẹ̀ nípasẹ̀ ipè keje, eyi tí í şe iyonu kẹ̀ta, tí ó sì tún jẹ̀ angeli kẹ̀ta. Iránşẹ̀ ikilò ti ibere idájó ní October 22, 1844 àti iránşẹ̀ ikilò ti idájó àwọn alaaye ní 9/11 ni a fún ní agbára nípasẹ̀ angeli keje nínú atele tí Jones gbé kalẹ̀. Angeli ipè mefa wa nínú orí kejo àti keşan-an, leyin nàà nínú orí mewaá angeli nàà şokale, ẹnì tí kò kéré jù Jesu Kristi lo. Oun ni ẹnì keje nínú atele àwọn angeli, ẹnì tí iyonu kẹ̀ta tele nínú orí koşanla, eyi tí í şe ipè keje tí ó bere sí í dún ní 1844, şugbon tí í şe ẹnì kejo nínú atowoda àwọn angeli tí n darí sí angeli keşan-an, ikewaá àti ikoşanla nínú Ifihàn merinla.

Ifiranşe angeli kẹ̀ta kò lè ya soto kuro nínú àwọn ifiranşe angeli kin-in-ni àti keji, şugbon bee nàà ni a kò lè ya á kuro nínú àwọn ipè meje ti idájó Ọ̀lórún lóri ipeyinda. Àwọn ipè idájó merin akoko nínú orí kejo Ifihàn Johanu fi iparun diedié ti Róòmù Iwo-Oorun han leyin ofin Ojo Aikú akoko ti Constantine ní odun 321, ó sì bere nígbà tí ó pin ijoba nàà sí ila-oorun àti iwọ-oorun ní odun 330.

“Nígbà tí orílẹ̀-èdè wa, nínú àwọn ìgbimọ̀ aṣòfin rẹ̀, bá ẹ̀ ọ̀fin láti di ẹ̀rì ọ̀kàn ènìyàn mọ́ ní ti àwọn ànfààní ẹ̀sìn wọn, nípa fífi itoju Ojọ̀ Àìkú múlẹ̀, tí yóò sì mú agbára inílára ẹ̀sẹ̀ sí àwọn tí n pa Sábáàti ojọ̀ keje mọ́, nígbà náà ni ọ̀fin Olorun yóò, ní gbogbo idí àti ète, di asán ní ilẹ̀ wa; ipèyìndà orílẹ̀-èdè sí Olorun yóò sì jẹ́ kí iparun orílẹ̀-èdè tẹ̀lẹ̀ e.” Review and Herald, December 18, 1888.

Ìlànà ipèyìndà orílẹ̀-èdè tí n mú iparun orílẹ̀-èdè wá, ni a mú wá sórí orílẹ̀-èdè Constantine láti bèrẹ̀ pẹ̀lú ipè m̀erin àkókó tí ó mú Ìlànà Oòrùn Romu wá sí ọ̀pin ní ọ̀dún 476. Ìlànà Oòrùn Romu dé sí ọ̀pin rẹ̀ ní ọ̀dún 1453, bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ní ti àṣotẹ̀lẹ̀, ó ti pàdánù ọ̀ba aláṣe orílẹ̀-èdè rẹ̀ ní July 27, 1449. Kì í ẹ̀ b́i Babiloni, ẹ̀ni tí a borí ní alẹ̀ kan ṣoṣo, Romu, mejeeji iwọ̀-oòrùn àti ilà-oòrùn, ni a mú wá sí ọ̀pin wọn díẹ̀díẹ̀. Iparun Iwọ̀ Oòrùn Romu lábẹ̀ ipè m̀erin àkókó ní ọ̀dún 476, dúró fún iparun Orílẹ̀-Èdè Amérikà lábẹ̀ ipè m̀erin, èyí tí ní ipele kan dúró fún iran m̀erin ti Orílẹ̀-Èdè Amérikà tí ó bèrẹ̀ ní 1798 tí ó sì parí ní ọ̀fin Ojọ̀-Ìsini. Àwọn iran m̀erin wònyí bá àwọn iran m̀erin ti Adventism mu, èyí tí ó sì bá àwọn ijọ̀ m̀erin àkókó ti Ifihàn orí kejì mu, àti àwọn irira tí n pò sí i m̀erin ti Eskieli orí kejo, àti àwọn ìgbi m̀erin ti eṣú nínú iwé Joeli.

Nítorí báyi ni Olúwa Olorun wí; m̀lòò kan sí i nígbà tí ẹ̀mi bá rán àwọn idájọ̀ líle m̀erin mi sí Jerusalemu, idà, àti iyan, àti ẹ̀ranko búburú, àti àjàkálẹ̀-àrùn, láti ké ènìyàn àti ẹ̀ranko kúrò nínú rẹ̀? Ezekieli 14:21.

Iwo karùn-ún àti ẹ̀kẹfà mú kí Róòmù ilà-oòrùn ṣubú, àti Róòmù ilà-oòrùn, nínú ibáṣepò àṣotẹ̀lẹ̀ rẹ̀ pẹ̀lú Róòmù iwọ̀-oòrùn, dúró fún ijọ̀ba. Róòmù iwọ̀-oòrùn dúró fún ijọ̀. Róòmù iwọ̀-oòrùn pẹ̀lú dúró fún Orílẹ̀-Èdè Amérikà, ẹ̀ni tí a ṣẹgun kókó, gégé bí ó ti rí fún Róòmù iwọ̀-oòrùn.

“Bí Amérikà, ilẹ̀ ọ̀mìnira ẹ̀sìn, yóò bá Ijọ̀ Pápá darapò nínú fífi agbára mú ẹ̀rì ọ̀kàn àti nínú mímú ènìyàn bọ̀wọ̀ fún sábáàti ẹ̀ké, àwọn ènìyàn gbogbo orílẹ̀-èdè lórí ilẹ̀ ayé yóò jẹ́ kí a dari wọn láti tẹ̀lẹ̀ àpẹ̀rẹ̀ rẹ̀.” Testimonies, volume 6, 18.

Àwọn ipè m̀erin àkókó n ọ̀jọ̀ àwọn iran m̀erin nínú itàn Amérikà, àti nígbà tí Orílẹ̀-èdè Amérikà bá ṣubú, ilẹ̀ ológo ti eṣe kọ̀kànlélógójì nínú Dánieli m̀okànla ti ṣubú nígbà náà gan-an, idèna tí ó sì tẹ̀lẹ̀ e ni Ejiḃiti, ààmí tí ó dúró fún iyókù àwọn orílẹ̀-èdè ayé. Àwọn Orílẹ̀-èdè Aṣọkan, tí wọn jẹ́ àwọn ọ̀ba m̀ewáà, léyìn náà fara mọ́ láti fi ijọ̀ba keje wọn fún àpapọ̀-ọ̀ba pòòpù, nítorí “àkókò kúkúru kan—wákàtí kan,” nínú Ìṣipayá m̀etádínlógún. Èyí ṣeḃe níbi ayeyẹ̀ ojọ̀-ibí Héròdu, nígbà tí ó ẹ̀ ilé rí idámẹ̀jì ijọ̀ba rẹ̀. Níbi ayeyẹ̀ ojọ̀-ibí Héròdu, ní wákàtí náà ni àkọ̀silẹ̀ ọ̀wọ̀ farahàn lórí pilasita ọ̀giri, a sì pa Bẹ̀lìsásarì. Wákàtí náà dé ní ọ̀fin Ojọ̀-Àìkú, ó sì n bá a lo títí di iparí àkókò àánú fún ènìyàn. A ṣẹgun ijọ̀ba keje náà gégé bí a ti fi hàn nípasẹ̀ iparun ọ̀giri Kónsítántínópù tí ó wó lulẹ̀ ní 1453. Láti ọ̀fin Ojọ̀-Àìkú ní Orílẹ̀-èdè Amérikà, gégé bí 1449 ti ṣàpẹ̀rẹ̀; títí dé iṣubú Kónsítántínópù ní 1453 jẹ́ ọ̀dún àmí m̀erin. Àpapọ̀-ọ̀ba pòòpù gba ogbẹ̀ ikú rẹ̀ ní 1798.

Nínú Dánieli orí kọ̀kànla eṣe ogójì, ipò pàápàá ṣubú ní ọ̀dún 1798, ní àkókò ọ̀pin. Léyìn náà, ọ̀ba gúúsù ṣubú ní ọ̀dún 1989, ní àkókò ọ̀pin. Orílẹ̀-Èdè Amérikà ṣubú nínú eṣe kọ̀kànlélógójì, Ijibiti sì ṣubú nínú eṣe m̀ejilélógójì, pàápàá náà sì dé sí iṣubú kejì àti ikeyin rẹ̀ nínú eṣe m̀arunlélógójì.

“Láti inú idide àti iṣubú àwọn orílẹ̀-èdè gégé bí a ti mú un hàn kedere nínú àwọn iwé Dánieli àti Ifihàn, a nílò láti kọ̀ bí ọ̀go lásán tí ó jẹ́ ti ita àti ti ayé ẹ̀ ẹ̀ asán tó. Bábílóni, pẹ̀lú gbogbo agbára àti ọ̀go nílá rẹ̀, irú èyí tí ayé wa kò tii tún rí láti ìgbà náà wá,—agbára àti ọ̀go nílá tí ó dà

Ọba Aláṣẹ àti Pátíríákì gba “gbolóhùn Filioque” nínú Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Níkíà, èyí tí ó jẹ̀ àfikún sí Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Níkíà, tí ó sọ pé Ẹmí Mímọ̀ n jade láti ọdọ̀ Baba àti Ọmọ. Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Níkíà jẹ̀ ọkan lára àwọn ikéde pàtàkì jùlọ, tí a sì n ló jùlọ, nínú itàn ìgbàgbọ̀ Kátólíkì. Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Níkíà jẹ̀ àkótán ilàna ìgbàgbọ̀ Kátólíkì pàtàkì ní ọ̀nà àṣẹ. A kọ ọ̀ ní ibèrẹ̀ láti dáàbò bo òtítọ̀ nípa ẹnì tí Jèsù Kristi jẹ̀. Ní ọdún 325, àrìyànjiyàn fílá kan dide nítorí pé àlufáà kan tí wọn n pè ní Arius kòní pé Ọlọrun Baba ni ó dá Jèsù, àti pé kì í ṣe Ọlọrun ní kíkún.

Ọba Àṣẹ Constantine pe Ìgbimọ̀ àkókó ti Nicaea jọ láti yanjú ọ̀ràn nàà. Ìgbimọ̀ nàà fi idánilójú gíga múlẹ̀ pé Jèsù jẹ̀ Ọlọrun ní kíkún, “ẹnì tí ó jẹ̀ ti àkópò kan nàà” pèlú Baba. Nígbà tí ó yá, a tún fi kún Ìjẹwọ̀ nàà ní Ìgbimọ̀ Constantinople ní ọdún 381. Ó yẹ kí a ṣàkíyèsí ní àkókò yìí pé; a fi Ìjẹwọ̀ Nicaea múlẹ̀ nínú itàn Constantine àkókó, ó sì di ọ̀ràn kan fún Constantine ikẹyìn, ẹnì tí í ṣe Constantine kọkànlá, ẹnì tí ó jẹ̀ Ọba Àṣẹ ikẹyìn ti Ìjọba Byzantine ti ilà-oòrùn. Constantine Nlá, ẹnì tí ó jẹ̀ àkókó, ni a n mú jade léraléra gégé bí kókó-ọrọ̀ nínú àṣọtẹlẹ̀ Bíbélì. Ọun ni alákóso ní ibèrẹ̀ ìjọba ilà-oòrùn, nítorí nàà ó jẹ̀ àpẹrẹ̀ tí alákóso ní ọ̀pin ìjọba ilà-oòrùn. Ọótọ̀ nàà pé Ìjẹwọ̀ Nicaea jẹ̀ apá kan nínú àwọn itàn ibèrẹ̀ àti iparí méjèèjì gbòdò jẹ̀ ohun tí akẹkọ̀ àṣọtẹlẹ̀ yòò ṣàkíyèsí, bí wọn bá lóye ilàna alpha àti omega.

Ní ọdún 381, a tún Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Níkíà ṣe pèlú èkọ̀ nípa Páगतóri, èkọ̀ nípa Yúkarístì, pèlú itẹwọgbà lílo búrẹ̀dì aláínì iwúkàrà fún Yúkarístì, èyí tí ó jẹ̀ àṣà Látin. Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ ti ọdún 381 nàà sì gba ọ̀ye Kátólíkì nípa èṣe àkókó àti ìgbésí-ayé léyìn ikú. Ó parí pèlú gbolóhùn pàtàkì yìí pé: “A tún sọ di ipinnu pé itẹ̀ mímọ̀ àpòsítèlì àti Pontífù Róòmù ní ipò àkókó lóri gbogbo ayé, àti pé ọ̀un ni aṣojú tòótọ̀ ti Kristi.”

Ní Ìgbimọ̀ Florence ni a tún fowọ̀ sí èdà mǐràn tí a ṣe àtúnṣe ní ojó kefà, oṣù Keje, ọdún 1439, ọdún mǐrnlá kí Constantinople tó ṣubú lówọ̀ àwọn Tọkì Ottoman ní 1453. A fowọ̀ sí iṣọkan nàà lábẹ̀ ikimọlẹ̀ ọ̀ṣẹ̀lú tó le gan-an. Ìjọba Byzantine n retí iránlówọ̀ ológún gidigidi láti ọdọ̀ Ìwọ-Oòrùn lòdì sí àwọn Ottoman tí n tẹ̀ síwájú. Nígbà tí àwọn aṣojú Giriki padà sí ilé, ọpọ̀ jù lọ nínú àwọn alufaa, àwọn mǐnki, àti àwọn ènìyàn lasán ní Ìl̀à-Oòrùn kọ̀ àdéhùn nàà sílẹ̀ gidigidi. Púpọ̀ nínú àwọn bísọ̀bù tí wọn fowọ̀ sí i yókúrò nínú itilẹyìn wọn léyìn nàà. Kò sí imúlò pípé fún iṣọkan nàà rárá, Ìjọ Eastern Orthodox sì kọ̀ ọ̀ ní ilàna ní àwọn ọdún tó tẹ̀ lé e. Ní àkókò tí Constantinople ṣubú ní 1453, iṣọkan nàà ti ti wó lulẹ̀ ní tòótọ̀ tẹlẹ̀. Àwọn akòwé-itàn máa n ṣàpẹ̀júwe rẹ̀ lópò ìgbà gégé bí iṣọkan ọ̀ṣẹ̀lú kan tí ó kùnà nítorí ifaradà onijinlẹ̀ èsìn, ti àṣà, àti ti àwọn ènìyàn, tí ó jinlẹ̀ gan-an.

Ní Ìgbimọ̀ Àkókó ti Nicaea ní ọdún 325 ni wọn ti gba Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ ti Nicaea. A fi àmì sí i ní ọdún márùn-ún ṣáájú ọdún 330, nígbà tí ọdún 360 ti Dániẹ̀lì orí kọkànlá, èṣè kẹrínlélógún, tí a ṣàpẹrẹ̀ rẹ̀ gégé bí “àkókò” kan, parí.

Yòò wọ̀ ní àlàáfíà àní sí àwọn ibi tí ó lóra jùlọ̀ nínú agbègbè nàà; yòò sì ṣe ohun tí àwọn baba rẹ̀ kò ṣe, tàbí àwọn baba àwọn baba rẹ̀; yóò tú ikógún, àti ohun ije, àti ọrọ̀, ká lááárín wọn: bẹ̀c̀ ní yòò pète ọgbọn rẹ̀ sí àwọn ibi olódi, àní fún àkókò kan. Dániẹ̀lì 11:24.

Ọdún 31 ṣáájú ibi Kristi àti 330 méjèèjì ni ó ṣe àmì “àkókò tí a yàn” nínú èṣè mǐrnlélógún àti kọkàndínlógbọ̀n ti Danieli mọkànlá.

Okàn àwọn ọba méjèjè wònyí yóò sì wà láti ẹ búburú, wọn yóò sì máa sọ iró níbi tábilí kan náà; sùgbón kò ní sàseyorí: nítorí ikeyin náà sì yóò wà ní àkókò tí a ti yàn. ... Ní àkókò tí a ti yàn, yóò padà, yóò sì tò sí gúúsù; sùgbón kò ní rí bí ti ìsáájú, tàbí bí ti ikeyin. Danieli 11:27, 29.

Ìbèrè (330) àti òpin (1449–1453) ilà àsọtélé ti Róòmù ilà-oòrùn ni a sàpèrè nípasè ọba àkókó àti ọba ikeyin, Constantine. Alfa àti omega ilà àsọtélé ti Róòmù ilà-oòrùn, tí a ní pè ní Ilè-ọba Byzantine, ní isopò pèlú òpin ọdún ọ̀dúnrínlélógóta [360] ti Róòmù ti Ọba-ọba, tí ó jọba lórí ohun gbogbo láti ogun Actium ní 31 BC títi dé ọdún 330, léyìn náà sì lọ síwájú títi dé 1453. Sàájú ogun Actium ní 31 BC, Mark Antony àti Augustus Ceasar sọ iró ní orí tábilí kan, sùgbón kò sàseyorí. Sàájú ọdún 330, ní 325, ni a gba Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Nicene. Sàájú ọdún 1453, ni a gba àtúnṣe ẹ̀dà ti Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Nicene kan náà yẹn. Sàájú 31 BC, àwọn èniyàn olóṣèlú méjì sọ iró ní orí tábilí kan. Ní 325, àwọn iró ẹ̀mí ni a sọ ní orí tábilí kan. Àwọn ẹ̀lẹ̀rìi méjèjè wònyí n dá àwọn iró olóṣèlú àti iró ẹ̀mí tí a gba ní 1439 ní Ìgbimọ̀ Florence mọ̀. Àtúnṣe Ìjẹwọ̀ Ìgbàgbọ̀ Nicene náà ni a pè ní Ofin Ìṣòkan.

Àmì àkókó ti iró ní tábilí kan wá sàájú ọdún 31 BC, ó sì wà lááárín egbé méjì ọ̀ṣèlú ti Romu keferi. Àkókò tí a yàn fún àwọn iró wònyí ni 31 BC, ó sì ní Augustus, àmì isàpèrè Romu, lòdì sí àjòṣepọ̀ ọ̀kúnrin kan àti obinrin kan tí wón dúró fún Ejibiti. Egbé kejì ti iró jẹ ní 325, àkókò tí a yàn sì ni 330. Egbé kẹta ti iró wà ní 1439, àkókò tí a yàn sì ni 1449–1453. Àwọn tí wón wà ní tábilí náà ní 1439 dúró fún Romu iwọ̀-oòrùn àti ilà-oòrùn, pèlú pé Romu ilà-oòrùn n wá àfojúsùn ọ̀ṣèlú kan, nípa fifi ara mọ̀ àrìyànjiyàn ẹ̀sìn kan. 31 BC, tí 330 tẹ̀ lé, léyìn náà sì ni 1453, dúró fún ilò méta ti ilà Romu.

Ìhalẹ̀mọ̀ni ọ̀ṣèlú ibàṣepọ̀ Marc Antony àti Cleopatra fi àpèrè hàn fún ìhalẹ̀mọ̀ni ẹ̀mí ti ẹ̀kọ̀-àṣìṣe Arianismu ní 325, èyí tí ó sì tún fi àpèrè hàn fún ìhalẹ̀mọ̀ni ọ̀ṣèlú àti ẹ̀sìn ti àwọn Tọ̀kì Islam ní 1439.

Àwọn ẹ̀kọ̀ ìgbàgbọ̀ tí Ìjẹwọ̀ Nicene gbé kalẹ̀ jẹ iró, kò sì sí ọ̀títọ̀ kankan nínú wọn. Ìwé tí wón fowọ̀ sí ní ojọ̀ kẹfà, oṣù Keje, ọdún 1439, ní Ìgbimọ̀ Florence, ni a pè ní Òfin Ìṣòkan, ó sì sojú fún iró kan náà àti èyí tí ó pọ̀ sí i. Nígbà tí àwọn aṣojú náà padà sí Constantinople ní ọdún 1439, wón bá ibínú àti ẹ̀sùn itànje padé. Ọ̀rọ̀ kan sì bèrè sí í káàkiri pé: “Ó sà̀n kí a ní fàlà Tọ̀kì ju mî̀tá Póòpù lọ.”

A fowo sí ìṣòkan náà ní pàtàkì nítorí pé Olú-ọba Byzantium n nilò irànlówọ̀ ológun láti ọ̀dò Ìwọ̀-Oòrùn gan-an ní àinípèkun lòdì sí àwọn Ottoman. Nígbà tí ó di mímọ̀ pé irànlówọ̀ ológun kékeré púpọ̀ ni n bọ̀, tàbí pé kò sí rárá, itilẹ̀yìn fún ìṣòkan náà tú ká. Ní ọdún 1450–1451, ọ̀pọ̀ sínòdì ti Ìl̀à-Oòrùn kọ ìṣòkan náà sílẹ̀, léyìn náà, nígbà tí Constantinople ṣubú ní ọdún 1453, a fi ìṣòkan náà sílẹ̀ pátápátá. Ìparí òpin ti Decree of Union of Florence ni Sọ̀ṣì Eastern Orthodox ka sí àpéjọ̀ kan tí ó kùnà tí a sì kọ̀. A kò mọ̀ ọ̀n gégé bí ohun tí ó ní imúṣẹ̀. Sùgbón Sọ̀ṣì Roman Catholic sì n kà á sí àpéjọ̀ ecumenical tí ó bófin mu.

A n fi imúlò-òye náà lélé láti lóye bí àwọn àbùdà àsọtélé ti egbé kejì ẹ̀ tún ara wón hàn nínú itàn egbé kẹta. Àsọtélé ọdún ogórùn-ún àti àádóta ti egbé kiíní bèrè ní July 27, 1299, ó sì parí ní July 27, 1449.

1449

A bí Constantine XI Palaiologos ní ọdún 1404, ó sì jọba láti oṣù Kini, 1449 tí tí di ojú 29 oṣù Karùn-ún, 1453. Ọ̀n ni ọ̀ba aláṣẹ̀ ikeyin ti Ijọba Romu ti Ilà Oòrùn (Byzantine), èyí tí ó ti wá fún ju ọdún 1,100 lọ. Pẹ̀lú igboyà nílá, ó darí idáàbòbo Constantinople nígbà idóti àwọn Ottoman ní ọdún 1453, pẹ̀lú àwọn olùdààbò bo tí iye wọn kò ju nìkan bí 7,000 sí 8,000 lọ, lòdì sí ogun Mehmed II tí ó ju 80,000 lọ. Ó kú nígbà tí ó n jagun lóri ògiri ilú nàà ní ojú 29 oṣù Karùn-ún, 1453, nígbà tí Constantinople ṣubú níkeyin. Kò sí àfihàn tí ó dájú pátápátá tí fi ara rẹ̀ hàn gégé bí tirẹ̀. Ikú rẹ̀ fi àmì sí ọ̀pin Ijọba Romu (itèsíwájú taara ikeyin ti Ijọba tí Augustus dá silẹ̀ ní ọdún 27 BC).

A n rántí rẹ̀ nínú itàn Gíríikì àti àṣà Òrítódòṣì gégé bí akíkanjú èniyàn—ní ọ̀pọ̀ igbà ni a máa n pè é nínú itàn àròṣo ní “Ọ̀ba Alábùkù Mábìlì” (ìgbàgbọ̀ pé ní ojú kan yóò padà wá láti gba Constantinople là).

John VIII Palaiologos (1392–1448) ni Ọ̀ba Aláṣẹ̀ Byzantium tí ó keyin sí kejì, ẹ̀ni tí ó jọba láti ọdún 1425 sí 1448. Ọ̀n ni àkọ́bì ọ̀mọ Ọ̀ba Aláṣẹ̀ Manuel II Palaiologos, àti àgbà arákùnrin Constantine XI. John VIII lo púpọ̀ jùlọ nínú àkókò ijọba rẹ̀ ní isapá àinírètí láti gba Ilẹ̀ Ọ̀ba Byzantium tí n rẹ̀ lẹ̀wọ̀ là kúrò lẹ̀dọ̀ àwọn Ottoman. Ní ọdún 1439, ọ̀n fúnra rẹ̀ rìn rìn àjò lọ sí Ilẹ̀ Italia, ó sì darí Àpẹ̀jọ Florence, níbi tí ọ̀n àti aṣojú Eastern Orthodox ti fara mó ọ̀n fún igbà diẹ̀ láti tún darapọ̀ mó Ṣọ̀ṣì Roman Catholic, àti láti gba Pope gégé bí olórí Ṣọ̀ṣì. Constantine Nílá nàà pẹ̀lú ti darí Àpẹ̀jọ Nicaea. John VIII ní irètí pé iṣòkan yìi pẹ̀lú ipápá yóò mú iránlẹ̀wọ̀ ológun láti ọ̀dọ̀ Ìwọ̀-Ọ̀rùn wá sí i láti dojú kọ̀ àwọn Tọ̀ọ̀kì, ṣùgbọ̀n iṣòkan nàà kò ní itẹ̀wọ̀gbà rára ní Constantinople, ó sì kùnà ní ikeyin. John VIII kú ní ọdún 1448 (nípasẹ̀ ikú àdánidá), ọdún márùn-ún péré kí Constantinople tó wó ní 1453. Lẹ̀yin nàà, arákùnrin rẹ̀ Constantine XI di ọ̀ba aláṣẹ̀, ó sì kú nígbà tí ó n dáàbò bo ilú nàà.

Nígbà tí John VIII kú ní ọdún 1448, a yan arákùnrin rẹ̀ Constantine XI gégé bí arọ̀pọ̀ rẹ̀. Ní ọdún 1448, Ilẹ̀-ọ̀ba Byzantine ti di ipínlẹ̀ kékeré kan tó wá lábẹ̀ aṣẹ̀ ọ̀ba míràn, àwọn Ottoman sì ní agbára pàtàkì lóri ẹ̀ni tí yóò jókòó lóri itẹ̀ ní Constantinople. Ní ojú ketàdínlọ̀gbọ̀n, oṣù Keje, ọdún 1449, iṣẹ̀lẹ̀ iṣẹ̀lú kan tó lágbara gidigidi ṣẹ̀lẹ̀ ní àwọn ọdún ikeyin Ilẹ̀-ọ̀ba Byzantine. John VIII Palaiologos, Ọ̀ba Byzantine, ti kú tẹ̀lẹ̀ ní ọdún 1448. Arákùnrin rẹ̀, Constantine XI Palaiologos (ọ̀ba ikeyin), ni a kéde gégé bí ọ̀ba ní Constantinople. Síbẹ̀, kí Constantine XI tó gòkè sí itẹ̀ ní ọ̀nà òfin, ó rán àwọn aṣojú lọ sí ọ̀dọ̀ Sultan Ottoman (Murad II), ó sì béèrè ààyè láti jọba. Sultan nàà fi aṣẹ̀ nàà fún un, ó sì jẹ̀ lẹ̀yin nàà nìkan ni a fi dé Constantine XI ní adé ní ọ̀nà ilànà, tí a sì mó ọ̀n gégé bí ọ̀ba. Wọn ka iṣẹ̀ yìi sí ifarabalẹ̀ atinuwa fún fifi òmìnira Byzantine lélé. Ní igbà àkókò, ọ̀ba Byzantine kan jẹ̀wọ̀ ní gbangba pé ọ̀n n jọba nípa iyònda àwọn Ottoman Turks nìkan. Ọdún méréin péré lẹ̀yin nàà, ní ọdún 1453, Constantinople ṣubú sí ọ̀wọ̀ àwọn Ottoman.

Ní ọdún ọ̀dúnrún mẹ́ta, mòkàndínlógòjì, àti ojú mḕèdógún lẹ̀yin July 27, 1449, ní August 11, 1840, àwọn Tọ̀ọ̀kì wá ààbò lẹ̀wọ̀ Ejibiti nípa fifi ara wọn sábé àwọn agbára nílá méréin ti Yúrópù, bá yìi ni wọn ṣe mú àṣotẹ̀lẹ̀ wákàtí kan, ojú kan, oṣù kan àti ọdún kan ṣe. Ní bá yìi a ti gbé ètò imòrán kalẹ̀ láti fi lo iyonu kìn-ín-ní àti èkejì ní òfin Ojú-ìsinmi tí n bọ̀ láipẹ̀. Peteru gégé bí ààmì àwọn ẹ̀gbèrún lònà ẹ̀gbèrún méréinlélógòjì dúró fún iṣìṣẹ̀ àngẹ̀lì kẹ̀ta, William Miller sì dúró fún iṣìṣẹ̀ inú àngẹ̀lì kìn-ín-ní àti èkejì. Àwọn iṣìṣẹ̀ méjèjèjì ní ibáṣepọ̀ pẹ̀lú “àwọn kọ̀kọ̀ró.”

Èmi yòò sì fí kòkóró ilé Dáfídi lé èjìkà rẹ; yòò sì sí, kò sì ní sí ẹni tí yòò tí í; yòò sì tí, kò sì ní sí ẹni tí yòò sí i. Isaiah 22:22.

Èmi náà sì wí fún ọ pé, iwọ ni Peteru, àti lórí àpáta yíi ni èmi yòò kọ ijọ mi; àwọn ẹnu-òná ọrun àpáàdi kí yòò sì borí rẹ. Èmi yòò sì fí àwọn kòkóró ijọba ọrun fún ọ: ohunkóhun tí iwọ bá dè ní ayé ni a óò dè ní ọrun; ohunkóhun tí iwọ bá tú sílẹ ní ayé ni a óò tú sílẹ ní ọrun. Matteu 16:18, 19.

A ó sun mó ogun Ninefe ní àpilẹkọ tí ó tẹlẹ e gégé bí “kókó” tí kí í ẹ pé ó sí kòtò ànísàlẹ nìkan, sùgbón gégé bí kókó àsoṭelẹ tí n mú gbogbo ẹrí Dániẹli mọkànlá wá sínú ìtòlẹṣeṣe pípé. Nínú àlá Miller, “kókó” tí a so mó àpótí náà ni ọnà Miller fún ikẹkọ́ Bíbẹli. Ifidímúlẹ nípa ìtókasi-ẹsẹ tí ìtàn àwọn Millerite, ní ipapọ̀ pẹ̀lú “ìlà lórí ìlà” nínú ìtàn angẹli kẹta, ni kókó tí n jẹ kí kókó Ìṣípáyá mèsàn-án sí i, kí ó sì mú ìtàn tí ó farapamó ti ìránṣẹ ìta gbangba ẹsẹ ogóji wá sínú ìtòlẹṣeṣe.

A ó máa bá imòrán wa lọ nínú àpilẹkọ tí ó kàn.

“Sí wòlì, àgbá-kẹkẹ inú àgbá-kẹkẹ náà, àti àwòrán àwọn ẹ́dà aláàyè tí a so mó wọn, gbogbo rẹ dàbí ohun tí ó díjù tí a kò sì lẹ Ẹ̀láyé. Sùgbón ọwọ̀ Ọgbón àìlópín ni a rí láàárín àwọn àgbá-kẹkẹ náà, ìlànà pípé sì ni ẹ̀so ịṣẹ rẹ. Gbogbo àgbá-kẹkẹ n ẹ̀ṣẹ ní ịṣòkan pípé pẹ̀lú gbogbo àwọn yòókù.” Testimonies to Ministers, 214.